

SYNSPUNKT

Vest-Agders første folkevalgte

Ved valgene til Eidsvollsforsamlingen i 1814 var den folkelige deltagelsen i Vest-Agder spesielt sterk.

For 200 år siden samlet 112 representanter seg på Eidsvoll for å lage en norsk grunnlov. Valgene til riksforsamlingen i 1814 var den første landsomfattende valg-handling i Norges historie. Mange steder falt valget på de tradisjonelle autoritetene, som i bygdene ofte var sogneprestene. Men ikke i Vest-Agder. Her valgte man i liten grad prestene som folkets representanter, derimot dominerte bøndene blant de valgte. Hva var det med denne regionen som gjorde at man i så liten grad støttet seg på prestenes autoritet? Valgordningen i 1814 var indirekte, og foregikk i to runder. Hvert kirkesogn skulle velge to representanter, kalt valgmenn. Minst én av dem måtte være fra bondestanden. Valgmennene møtte så ved en distriktsforsamling for å velge utsendinger fra fylket, eller amtet som det da het. I tillegg valgte byene og de militære enhetene egne representanter. Indirekte valg var langt på vei en praktisk nødvendighet. Ved å avgrense første valgrunde til sognet, kjente velgerne til de man stemte på. Samtidig virket denne ordningen i sosialkonservativ retning. For valgmennene som møtte på distriktsforsamlingene, falt det nok ofte naturlig å velge sorenskriveren eller prosten til amts representanter.

Valgene foregikk i kirkerne, og sognepresten ledet prosedyren. Dette forteller oss noe om hvor viktig presten var i lokalsamfunnet på denne tiden. Han var ikke bare en religiøs autoritet, men en embetsmann med oppgaver langt utover det vi i dag oppfatter som kirkens domene. Før valget ble det holdt gudstjeneste. Det var regenten Christian Fredrik som hadde valgt tekststedet prestene holdt preken over – salme 62, vers 8-9. Disse versenes oppfordring om å sette sin lit til Gud underbygger valgenes religiøse kontekst. De foregikk i en kirkelig ramme med sognepresten som den dominerende skikkelsen.

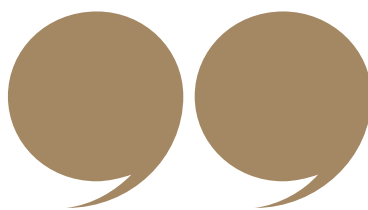
Av de åtte representantene fra Vest-Agder, var det én prest, Nicolai Wergeland fra Kristiansand. Utenfor stiftsbyen ble ingen prester valgt. Blant representantene fra det som da het Lister og Mandals amt var fire bønder, en kjøp-

Mange steder falt valget på de tradisjonelle autoritetene, som i bygdene ofte var sogneprestene. Men ikke i Vest-Agder, skriver artikkelforfatteren. Bildet viser maleriet som henger i stortingsalen: «Riksforsamlingen på Eidsvold 1814», malt av Oscar Wergeland. FOTO: SCANPIX

mann i Farsund, mens den siste var fogden i Lister. Fraværet av prester og bøndenes dominans blir enda mer markant hvis vi ser på valgmannsvalgene i det enkelte sogn. Bøndene var langt sterkere representert enn de påkrevde 50 prosent; rundt 60 av de 72 valgmennene var bønder. Enda mer påfallende er det at prestene glimrer med sitt fravær. Ingen prester ble valgt til valgmenn fra Lister og Mandal.

Det står i skarp kontrast til andre områder i landet. For eksempel var ni av 28 valgmenn fra Buskerud, og ni av 34 valgmenn fra Sør-Trøndelag prester. Numedalsprosten Andreas Engelhart ble til og med valgt fra begge sognene i sitt prestegjeld. Presten i Oppdal antok at han, som bygdas eneste embetsmann, av nødvendighet måtte utpekes som valgmenn. Ingen synes å ha levd i den villfarelsen langs Sørlandskysten. Årsakene til at så mange bønder og så få prester ble valgt som valgmenn i Vest-Agder kan være flere. Området besto av relativt mange sogn med få innbyggere, slik at Lister og Mandal relativt

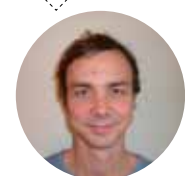
Av de åtte representantene fra Vest-Agder, var det én prest, Nicolai Wergeland fra Kristiansand. Utenfor stiftsbyen ble ingen prester valgt.

sett valgte flere valgmenn enn mange andre regioner. I mange sogn var det nok ikke andre enn bønder å velge mellom. Men at ingen av regionens prester ble valgt, krever en videre forklaring.

Det har ofte blitt fremhevet at det eksisterte en særegen motstandskultur på Sørlandet, noe som blant annet kom til syne med Lofthus-opprøret på 1780-tallet. Men det eksisterte også en deltagelseskultur. Bondeallmuen på Agder var vant til å delta på lokaloffentlige arenaer, som bygdeting og skolekommisjoner. Når denne deltagelsen synes å ha vært mer aktiv og selvbevisst enn mange andre steder i landet, henger det delvis sammen med den sosiale strukturen i bondesamfunnet på Agder. Agder var gjennomgående et egalitært område, med mange selveiende bønder, men få husmenn og få store jordeiere. Dette ga de fleste innbyggerne felles interesser og bidro til en kultur hvor offentlige anliggender ble løst i fellesskap. Denne deltagelseskulturen gjorde seg nok gjeldene ved valgene våren 1814. Valgmennene hadde ofte erfaring fra lokalt styre og stell, og de ble valgt av sine egne.

En tradisjon for deltagelse i lokale institusjoner og relativt jevnbyrdige økonomiske forhold bidro til at velgerne i Vest-Agder ikke uten videre

lot de tradisjonelle autoritetene tale for seg. Men bredden i deltagelsen kom ikke uten omkostninger. Bøndene spilte sjelden en sentral rolle på Eidsvoll. Den dominerende skikkelsen fra Vest-Agder var nettopp kristiansandspresten Nicolai Wergeland. Et unntak var riktignok listerbonden Theis Lundegaard, beryktet for sin røffe tone og radikale forslag mot geistligheten. Han ble likevel aldri noen egentlig bondeleder. Det skulle gå to tiår før bøndene etablerte en selvstendig posisjon på Stortinget. Men kimen til folkelig deltagelse i politikken finner vi allerede i 1814 blant Vest-Agders første velgere.

TROND BJERKÅS

Ph.d.-stipendiat, Institutt for historiske studier, NTNU